

تغییر هنجارهای اجتماعی مناسک دینی، مردم شناسی یک روزه زنانه در مشهد

سیده زینب غیور باغبانی^۱، احمدرضا اصغرپور ماسوله^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران
۲- استادیار جامعه شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

چکیده

دین یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر فرایندها و دگرگونی های اجتماعی است، از جمله مراسم دینی مهم، هیئت ها و روزه هایی است که پیشینه ی تاریخی طولانی در فرهنگ ما دارد. یکی از مصادیق این مراسم مذهبی در مشهد "روزه ها" هستند. مورد مطالعه این پژوهش روزه ای زنانه است که از سابقه ای بالغ بر ۷۰ سال برخوردار است و همچنان پابرجاست. بررسی پیدایش و تحول در هنجارهای موجود در این روزه ها کمک زیادی به شناخت تغییرات فرهنگی در حوزه دین می کند. این مقاله با روش مردم نگاری، تحولات اجتماعی یک روزه زنانه در مشهد از سال ۱۳۲۵ تا کنون را مورد بررسی قرار می دهد. محقق با استفاده از تکنیک مصاحبه عمیق و همچنین مشاهده مشارکتی که در طول دو سال انجام شده، این روزه را مورد بررسی قرار داده است. یافته های پژوهش شامل دسته ای از عوامل درون گروهی می شود که موجب ایجاد تحولات جدی در شیوه انجام مناسک دینی و نیز سبک پوشش و آرایش و پذیرایی شده اند.

واژه های کلیدی: هنجارهای اجتماعی، روزه زنانه، مردم نگاری، مشهد.

Change in Social Norms of Religious Rituals: Ethnography of a Female Roze¹ in Mashhad City

Seyede Zeynab Qaiur Baqbani¹, Ahmadreza Asgharpour Masouleh²

1-M.A student of Sociology, Faculty of Arts and Letters, Ferdowsi University of Mashhad, Iran

2- Assistant professor, Faculty of Arts and Letters, Ferdowsi University of Mashhad, Iran

¹ A religious ceremony which is held for women

Abstract

Religion is one of backbone factors which affects social changes and processes. Among important religious ceremonies one can refer to Hey'at and Roze which enjoy a long history in Iranian culture. One of these religious ceremonies examples in Mashhad is "Roze". The case which is studied in the present research is a Roze ceremony which has been held for women for about 70 years and it is still held. Investigating its origin and modifications in its norms is a great help in recognizing cultural changes in the religious domain. The present paper has studied a female Roze in Mashhad since 1930s till now with a focus on ethnography method. The researcher has studied these changes using interview technique and participatory observation which have been carried out for two years. The research findings comprise of a set of intra group factors which bring about serious changes in the religious ceremonies rituals, dressing styles, make up and hospitality.

Keywords: social norms, female Roze, ethnography, Mashhad

مقدمه

هیئت ها و جلسه های مذهبی، به عنوان کانونی برای انجام مناسک دینی و مذهبی، نهادی است که پیشینه ی تاریخی بسیار دارد و بیشتر پژوهشگران شکل گیری آن ها را به شکل گیری مذهب تشیع و رسمی شدن آن در دوران صفویه نسبت می دهند. برخی از این مجالس زنانه اند و در برخی دیگر، زنان و مردان در فضایی کاملاً جدا از هم حضور دارند. پژوهشی در این مورد نشان می دهد که تنها ۲۵ درصد هیئت ها مردانه است و در ۷۵ درصد دیگر، زنان نیز شرکت می کنند (نوری نیا به نقل از دستوری ۱۳۸۹).

منظور از جلسات مذهبی زنانه، تجمعات ادواری یا ثابتی است که ویژگی های مهم آن محدودیت اعضا و حوزه فعالیت آن است که گاهی به صورت محافل مذهبی یا روضه های خانگی و همسایگی است اما مستمر است و ضمناً به امور خیریه یا آموزش احکام نیز می پردازد و معمولاً دارای فعالیت های جانبی چون فعالیت های اقتصادی، فرهنگی، خیرخواهانه و تعاونی نیز می باشد (گواهی، ۱۳۸۷).

زنان از طریق فرایند برقراری ارتباط با جلسات مذهبی زنانه و اعضای شرکت کننده این جلسات، مطالبی می آموزند. به کنش و واکنش با یکدیگر می پردازند و تحت تاثیر این تعامل ها، معانی ای برای شان ساخته می شود که می تواند در برداشت از خود و روابط ایشان با دنیای پیرامونشان اثر گذار باشد. فعالیت های بسیاری در داخل این گروه ها انجام می شود، اما از سوی دیگر گاهی اوقات این گروه ها می توانند آسیب زا نیز باشند. بنابراین شناخت هنجارها موجود و الگوهای پیدایش این هنجارها در این گروه ها حائز اهمیت است.

ساختار هیئت ها پیوسته در حال دگرگونی است، در دهه های اخیر که روند تحولات اجتماعی شتاب یافته و رسانه های نوظهور بسیاری فضاهای ارتباطی را تسخیر کرده اند، جلسات سنتی دیگر تمام کارکردهای گذشته را ندارند و کارکردهای جدیدی نیز یافته اند. جلسات مذهبی زنانه در طول زمان، روند تاریخی ثابتی را طی نکرده است، به این صورت که بسیاری از هنجارها از بین

رفته و هنجارهای جدیدی جایگزین آن ها شده است. بنابراین هدف اصلی این پژوهش، "بررسی تحولات اجتماعی در یک مورد روضه زنانه از سال ۱۳۲۵ (زمان تاسیس آن) تاکنون در شهر مشهد" می باشد.

تحول اجتماعی در سطح خرد

هر آنچه به طور اجتماعی شکل گرفته باشد، فرهنگی است و فقط آن چه که وراثتی است، فرهنگی نیست. تغییر فرهنگی ابتدا در رفتار شخص ایجاد می شود این تغییر به صورت انحراف در هنجارهای مرسوم قبلی رخ می دهد، ممکن است مورد استقبال قرار گیرد یا از آن صرف نظر شود. به هر صورت این تغییرها در هیچ جامعه‌ای به طور جامع و آنی رخ نمی دهد. درجهان امروز همه چیز با شتاب درحال دگرگونی است و همه ملت ها در تکاپوی نوسازی و بهبود جوامع خود هستند. جامعه نیز به مثابه تاریخ دائماً در حال حرکت است، خود را دگرگون می کند و پیوسته در حال دگرگون ساختن محیط و سایر جوامعی است که با آنها در ارتباط است. جامعه در این تکاپوی دائم معمولاً نیروهای بیرونی یا درونی که ماهیت، جهت و سرنوشت آن را تغییر می دهد، ایجاد می کند. تمام جوامع چه به صورت ناگهانی و چه به گونه‌ای آرام و نامحسوس، هر روز تغییراتی را که کمابیش با گذشته‌اش هماهنگی داشته، پشت سر می گذارند. دگرگونی و تحول جزء ذاتی جوامع به شمار می رود، همان طوری که مطالعه تاریخ جوامع نشان داده هیچ جامعه ای ایستا و بدون تغییر نبوده است برای مثال کشور ما در عرصه ورود تکنولوژی جدید در چند دهه پیش دچار تغییر و تحولاتی شد. این روند به جابجایی گروه ها و قشرهای مختلف منجر شده و مردم را به این سو و آن سو کشانده است. در این تحولات سنت‌ها، آداب و رسوم رو به سستی نهاده بدون آنکه جامعه بتواند فرهنگ سنتی گذشته را تثبیت یا فرهنگ نوین صنعتی را کاملاً جذب کند (خاشعی، ۱۳۹۳).

به نظر پارسونز تغییر اجتماعی دارای ویژگی هایی است که مهم ترین آنها را می توان این چنین نام برد: یک (تغییر اجتماعی لزوماً پدیده ای جمعی است. دو) برای مطالعه تغییر اجتماعی باید قابل توجه و تغییر ساختی باشد. به عبارت دیگر، هنگامی می توانیم از تغییر اجتماعی سخن بگوییم که بتوانیم عناصر ساختاری تغییر یافته را بشناسیم و مشخص کنیم. سه) تغییر ساختی در طول زمان اتفاق می افتد و در نتیجه باید در یک فرایند مورد مطالعه قرار گیرد. چهار) از علایم و نشانه های تغییر ساختی، دوام و استمرار نسبی است (روشه، ۱۳۸۴: ۲۹). به صورت خلاصه می توان به موارد بسیار مهمی که در روند و فرایند تحولات اجتماعی نقش بسزایی داشته اند اشاره کرد. از آن جمله اند: تراکم جمعیت، تقسیم کار اجتماعی، عامل اقتصادی و عامل تکنولوژی. به طور کلی می توان به این نتیجه رسید که هر یک از این عوامل ها در فرآیند تغییر و تحولات اجتماعی به طور قطع تأثیراتی خواهند داشت و جوامع انسانی را متحول خواهند کرد. اما هیچ کدام نمی توانند به عنوان عامل مسلط در این راستا شناخته شده و از جامعیت لازم نیز برخوردار باشند (استنفورد، ۱۳۸۲: ۱۲۳).

سازوکارهای درون گروه برای تحول اجتماعی

نظامهای فرهنگی نیز مانند پدیده های دیگر تابع نظامی علی و دستخوش تغییر هستند. به عبارت دیگر، هر نظام فرهنگی دارای ماهیتی پویاست به این معنی که از وضعی ساده آغاز می کند و به تدریج پیچیده می شود و راه تکامل می سپرد. عناصر فرهنگی در طول زمان تغییر می کنند. به طور کلی می توان گفت: اساس فرهنگ بر سه اصل مبتنی است: باورها، ارزشها و هنجارها. هر گروهی ویژگی های مشترکی دارد که با گذشت زمان تحولاتی در این ویژگی ها رخ می دهد، این ویژگی ها عبارتند از: ضوابط و مقررات، اهداف خاص، نام و نشان، جلسات بحث گفتگو، همبستگی گروه^۴ (در یک گروه نیروی پیچیده ای وجود دارد که افراد آن را به یکدیگر پیوند می دهد. گروه عبارتست از تعدادی از افراد انسانی که بر اثر کنش های متقابل اجتماعی به یکدیگر پیوند خورده اند. این کنش ها ممکن است جنبه فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، تجانس گروهی و یا مخصوصا جنبه عاطفی داشته باشد)، ساخت سازمانی گروه، وضعیت رسمی یا غیر رسمی گروه، وظیفه گروه در تحکیم روابط افراد، تصمیم گیری در گروه، روش های تصمیم گیری، رهبر و رهبری (گلشن فومنی، ۱۳۷۶: ۸۱-۸۳).

روش تحقیق

مقاله حاضر بر روش شناسی کیفی تکیه کرده و از روش مردم نگاری استفاده می کند. از دو تکنیک مشاهده مشارکتی و مصاحبه های عمیق برای ارائه توصیفی ژرف و عینی از روضه زنانه استفاده شده است. برای آگاهی از هنجارهای موجود در روضه های زنانه در سال های ابتدایی شکل گیری، ابتدا با سه نفر از افراد بانفوذی که از گذشته مسئولیت مهمی را در اجرای این روضه ها برعهده داشتند (سه نفر از بزرگترهای فامیل) مصاحبه^۵ شد همچنین با مشاهده مشارکتی محقق طی دو سال نکات مربوط به روضه های امروزی مورد توجه قرار گرفت.

یافته های پژوهش

شروع روضه مورد نظر به قبل از سال ۱۳۰۰ بر می گردد که مربوط به خانواده ای مذهبی می باشد و به مرور زمان سه پسر این خانواده برای ادامه دادن راه خانه ی پدریشان این روضه ها را ادامه دادند، مصاحبه های عمیق و آزاد صورت گرفته با سه عروس بزرگ این خانواده بود که از سال ۱۳۲۵ این سه عروس مسئول برگزاری این روضه ها می باشند و هم اکنون مسن ترین افرادی هستند که این روضه ها را ادامه دادند، با استفاده از مصاحبه های عمیق با افراد مسن از ویژگی های این روضه ها در ابتدای شروع آن اطلاعاتی به دست آوردیم (که در قسمت مصاحبه با نام های الف، ب و ج مشخص شده اند). الف: خانمی که متولد ۱۳۰۹، ب: خانمی که متولد ۱۳۰۳ می باشد و از همه مسن تر است و عروس بزرگ خانواده بوده است و ج: متولد ۱۳۱۱ می باشد و عروس کوچک می باشد، و تا سال ۱۳۷۵ روضه در منزل این خانم خوانده می شده است. در حال حاضر روضه های مربوط به خانم

⁴ -Social Cohesion

⁵ - Interview

ج به خاطر بعضی مسائلی که در طول زمان رخ داده دیگر برگزار نمی شود. همچنین با مصاحبه دختران این سه خانم مسن روند روضه در طول زمان بررسی شد و با مشاهده مشارکتی محقق در چندین سال نکاتی به آن اضافه شد.

- تغییر در هنجارهای مناسک دینی

شرکت کنندگان در گذشته بیشتر برای کسب ثواب در این روضه ها شرکت می کردند و به اعتقاد داشتند که روضه برکت دارد. اگر گذشته افراد برای ثوابی که روضه داشت در روضه شرکت می کردند اما هم اکنون و در طی زمان بنا به دلایل مختلف این الویت در بین شرکت کنندگان کاهش یافته، یکی از دلایل مهمی که می توان نام برد کاهش دید و بازدیدها در طول سال می باشد که چون مسیرها همه از هم دور شدند خانم ها برای دیدن همدیگر به روضه می آیند، چون دیگر مراسمی نیست که بتوانند در آن مراسم همدیگر را ببینند ولی در گذشته خانه ها همه در یک محله بوده و به حدی نزدیک به هم بوده که برای رفت و آمد نیازی به استفاده از وسایل نبوده و بنا به گفته ی مصاحبه شونده ها روزی نبوده که در خانه تنها باشند و خانم ها به همراه فرزندان شان هر روز بعد از ظهر ها را با هم سپری می کردند و خیلی هم از شرایط راضی بودند. اما به مرور زمان امکان دید و بازدید روزانه از بین رفته و جزء کارکرد همین روضه ها شده است.

- مصاحبه درباره زمان بندی روضه

• مدت سخنرانی روحانی مجلس چقدر بود؟ چی می گفتن؟ و حدودا چقدر کل روضه طول می کشید؟

○ "ما خودمون دو تا آقای روضه خون داشتیم که بیشتر مساله های شرعی واسه خانم ها می گفتن، دو تاشون قبل نماز می اومدن و تا قبل نماز روضشونو تموم می کردن، کلا دو ساعت تا دو ساعت و نیم طول می کشید، روضه خونا مثله الان میکروفون و دم و دستگاه نداشتن. راحت روضشونو می خوندن ولی الان با این سیستم که همراهشونه باعث اذیت همسایه ها میشن ما هم راضی نیستیم ولی بعضی آقاها قبول نمی کنن با خودشون میارن. بعد تموم شدن روضه هم دیدو بازدید سیگار و قلیون و چای می خوردن و با هم حرف می زدن. غیبت خیلی زیاد بود ولی الان زیادتره چون زمان بیشتری با هم هستن." (مصاحبه با خانم ب)

• آقای سخنران تا قبل نماز بودن؟ نماز جماعت هم می خونند؟

○ "نه اصلا، نماز جماعت تا قبل انقلاب نداشتیم، نمازجماعت فقط تو مسجد محل بود. تازه نماز اول وقت مثله الان باب نبود، همه می رفتن خونه نمازشونو می خوندن، اینقد تبلیغی هم از ثواب اول وقت خوندن نماز هم نمی کردن و از فضیلتاش نمی گفتن. ولی الان خوب شد اکثر روضه ها آقا به جوری میاد که نماز روضه می خونه بعدشم نماز جماعت برگزار میشه." (مصاحبه با خانم ج)

- مشاهده زمان بندی روضه

✓ امروزه با توجه به کم شدن دید و بازدیدها در طول ماه شرکت کنندگان بیشتر برای دید و بازدید و گذراندن اوقات فراغت به این مجالس می روند، همچنین از صحبت هایی که با شرکت کنندگان فعلی به دست آمده افراد دیگر آن اعتقاداتی که شرکت کنندگان قدیمی روضه داشتند را ندارند و حتی رغبت زیادی به گوش دادن سخنان آقای روضه خوان ندارند و بیشتر دوست دارند که سخنرانی زود تمام شود تا با هم صحبت کنند و بیشتر

همدیگر را ببینند، حتی در مشاهده هایی که صورت گرفت، برخی خانم ها به خصوص جوان تر ها زمانی خودشان را به روضه می رساندند که از وقت سخنرانی گذشته باشد که بتوانند با خیال راحت به دید و بازدیدشان پردازند.

✓ در حال حاضر به دلیل دور شدن مسیرها، برخی از خانم ها که شوهرانشان وضع مالی بهتری نسبت به دیگران دارند با ماشین شخصی خودشان به مجلس می آیند، عده ای وظیفه ی شوهرانشان می دانند که آن ها را برسانند و به دنبالشان بیایند، گروهی دیگر با تاکسی تلفنی و عده ای هم که تعدادشان نسبت به دیگران کمتر است با اتوبوس و مترو به روضه می آیند. به همین صورت منزلت افراد متفاوت جلوه می کند.

✓ در یکی از مجالس که قرعه کشی در آن مجلس صورت می گیرد، خانم ها لااقل به خاطر برنامه های مالی تقید به حضور دارند.

با توجه به مصاحبه هایی که انجام شد متوجه می شویم که بیشتر افراد شرکت کننده همسایه ها بودند، بعضی خانم ها بعد از تمام شدن روضه پشت سر آقای روضه خوان می رفتند و بعضی هم بعد از خوردن چای و کشیدن قلیان به خانه های خود می رفتند. در هر صورت طوری روضه تمام می شد که قبل از نماز مغرب خانم ها به خانه هایشان رسیده بودند. در طول زمان مدت دید و بازدید بیشتر می شد و خانم ها به دلیل دور شدن مسیرهایشان از هم وقت بیشتری را بعد از اتمام روضه با هم سپری می کردند.

در گذشته افراد شرکت کننده بیشتر یا شامل همسایه ها می شدند و یا اقوام شوهر بودند که از همان ابتدا شرکت در این جلسات برایشان مهم بوده، اما هم اکنون همسایه ها کمتر می آیند، در پرسشی که از همسایه ها پرسیده شد اینطور پاسخ می دادند که چون جمع فامیلی است و دیگر شبیه روضه نیست حس خوبی برای حضور در مجلس ندارند. اگر هم برای ثواب بیایند دوست دارند زود بروند، همینطور مهمان ها از حضور همسایه ها معذب بودند.

میانگین تعداد افراد شرکت کننده در این سه روضه با مشاهداتی که طی چند مرحله انجام شد حدود ۵۰ نفر بوده که از این تعداد به ندرت می توان از همسایه ها نام برد، و تعداد قابل توجهی را فامیل تشکیل می دهد. در این میان بزرگترهای فامیل و دختران آن ها که سن بالاتر داشتند جزء اعضای ثابت بودند ولی نوه ها و عروس های خانواده به دلایل مختلفی از جمله دور بودن مسیر، محصل بودن و به تازگی که چندین نفر شاغل شدند، کمتر شرکت می کنند.

-مصاحبه درباره فراوانی تعداد شرکت کنندگان روضه

• حدوداً چند نفر روضه می اومدن؟

○ "دو تا جاری^۱ با بچه هاشون و سه تا خواهرام. ولی بیشتر همسایه ها می اومدن." (مصاحبه با خانم الف)

• هر دفعه این خانم ها با بچه هاشون می اومدن؟

- "تا وقتی بچه هاشون کوچیک بودن، آره. ولی چون پشت سره هم بودن مجبور بودن همشونو بیارن. دختر بچه ها که بودن ولی پسرارو کم کم نمی آوردنشون." (مصاحبه با خانم الف)
- جاری و خواهراتون چند سالشون بوده؟
- "جاری بزرگم حدودا ۳۲ سال و جاری کوچیکم ۲۴ سالش بود. خواهرام دوتاشون از من بزرگتر بودن. ۳۰ سال و ۳۳ سال." (مصاحبه با خانم الف)
- چه کسای بیشتر روضه تون می اومدن؟
- قدیما رسم بوده خانم ها بیشتر با فامیلايه شوهرشون رفت و آمد می کردن. جاری هام حتما روضه ها می اومدن، همسایه ها هم که همیشه بودن. (مصاحبه با خانم ب)
- تحصیلات شما و بچه ها چقدر بود؟
- "ما که همون مکتبی که رفته بودیم دیگه درس نخوندیم، بچه های جاریم هم تا قبل انقلاب نمیداشتن دختراشون برن مدرسه چون مدیر مدرسه ها هم بی حجاب بود. ما هم بی بی اشرف (دختر بزرگ) رو به اصرار حاج بابام گذاشتم تا کلاس چهارم خونند که دیگه انقلاب شد، حاج بابام خدایبارمز می گفت درس لازمه، باید بذارش مدرسه، اومدیمو لازم شد وقتی بزرگ شد واسه یه جایی نامه بنویسه... حاج بابام (هم روسی بلد بودن هم ترکی) با مدیر مدرسه که روسی بود صحبت کرد که نوه اش میخاد بیاد مدرسه و حتما با روسی میاد. از تو دختریه فامیل قبل انقلاب هیچ کسی غیر از دختر ما به مدرسه نرفت تازه اونم باباش راضی نبود به سختی راضیش کردیم." (مصاحبه با خانم الف)
- مشاهدات درباره فراوانی تعداد شرکت کنندگان روضه
- ✓ همسایه ها به ندرت به روضه ها می آیند و اگر هم بیایند حس خوبی ندارند و دوست دارند زودتر بروند و اصلا در جمع بقیه افراد نیستند.
- ✓ گسترش دانش و افزایش سطح سواد حتی در بین خانم های با میانگین سنی ۴۰ سال.
- ✓ در مشاهده های عمیقی که صورت گرفت برخی خانم ها در ابتدا دیگران را در اطلاع درس خواندنشان قرار نمی دادند چون مطمئن بودند که با واکنش هایی مواجه می شوند که شاید انگیزه ی آن ها را از بین ببرد اما هنگامی که شرکت در روضه هایشان کاهش یافت و برخی از روضه ها را نمی آمدند از آن ها جستجو می شد و به مرور ادامه تحصیلشان بر ملا می شد.
- ✓ به تدریج افزایش تحصیلات و ادامه دادن تا مدارک بالاتر در بین خانم ها باعث افزایش پرستیژ اجتماعی شان شد، تا جایی که هم اکنون حدود ۲۰ نفر از خانم ها ادامه تحصیل در مقاطع کاردانی و کارشناسی دادند و تمام دختران و عروس های جوان تر مشغول به تحصیل هستند و حتی رقابت میانشان دیده می شود. در مشاهده ای که صورت گرفت، تلاش برای قبول شدن در کنکور و به خصوص دانشگاه های دولتی در میان دختران جوان این نکته را نشان می دهد که نه تنها خود دختران بلکه مادرانشان دوست دارند فرزندانشان تحصیلات را ادامه دهند هر چند بزرگترهای فامیل اینطور نیستند.

۷ در یکی از مجالس که قرعه کشی در آن مجلس صورت می گیرد، خانم ها لااقل به خاطر برنامه های مالی تقید به حضور دارند.

- تغییر در هنجارهای پوشش و آرایش

در مصاحبه هایی که انجام شده است، این جمله دو دفعه بیان شد که: "قبلا روضه، روضه بوده و عروسی، عروسی؛ ولی الان روضه ها عروسی هست و عروسی ها هم عروسی..." در رابطه با تفاوت روضه های گذشته و در حال حاضر این نکته مهم می باشد که در گذشته خانم ها برای روضه ها حرمت خاصی قائل بودند و همین اعتقاد باعث شده بود هنجارهایی را حتما رعایت کنند و در صورت رعایت نکردن با مجازات هایی روبه رو می شدند. سبک پوشش در گذشته به این صورت بوده است که خانم ها لباس و چادر مشکی می پوشیدند (به همراه داشتن چادر مشکی الزامی بود). از طلا و جواهرات زینتی استفاده نمی کردند، همچنین بدون آرایش بودند و حتی برای دختران جوان و تازه عروس ها یک هنجار محسوب می شد.

- مصاحبه درباره هنجارهای پوشش و آرایش

• خانم ها و دختران در مجلس روضه چطوری لباس می پوشیدند؟

○ "قبلا روضه، روضه بوده و عروسی، عروسی؛ ولی الان روضه ها عروسی هست و عروسی ها هم عروسی..."

○ خانم هایی که مسن تر بودن روسری سرشون می کردن، دختر بچه ها و مادرشون مقید بودن دخترا نباید آستین

کوتاه بپوشن و اگه دامن هم تنشون می کردن با شلوار و جوراب بودن (اینجا حالت تعجبی داشتن!) تو ایام محرم و صفر ما جاری ها همه روسری داشتیم."

• بیشتر توضیح میدین؟

○ "اون زمان پسر بچه ها تا ۱۰ سال هم میشد بیان تو روضه چون تقریبا همه پوشیده بودن، آرایش هم که اصلا

رسم نبود اصلا روضه ها زشت بود که خانم ها با آرایش بیان، اما الان کسی جرات نمی کنه پسرایه کوچیک رو بیاره..."

• لباس های خانم ها چطور بود؟

• "پوشیده بود، با عین حال چادر هم دورشون بود." (مصاحبه با خانم ج)

- مشاهدات درباره هنجارهای پوشش و آرایش

۷ در حال حاضر استفاده از لباس ها حتما باقیمتی بالا و جواهرات، جزئی از هنجارهایی می باشد که افراد خود را ملزم به رعایت آن ها می کنند.

۷ سعی در تک بودن مدل و نوع پارچه و طرح و رنگ.

۷ طلای زرد بیشتر مورد استفاده ی خانم های میان سال و دختران جوان و تازه عروس ها تمایل به استفاده از

طلاهای سفید دارند.

۷ استفاده هر چه بیشتر از جواهرات در بین خانم ها نشانه ی منزلت بالاتر آن خانم است و اگر خانمی به دلیل

سازگاری با شوهرش قناعت را در پیش بگیرد در میان خانم ها با سرزنش مواجه می شود و اگر بخواهد از این سرزنش ها در امان بماند بایستی از این روضه ها دوری نماید.

امروزه با توجه به مشاهده هایی که صورت گرفته روز به روز این مساله بیشتر مورد توجه قرار می گرفت تا جایی که امروزه نوع لباسی که خانم ها قرار است در مجلس روضه بپوشند از دغدغه هایشان می باشد و این مساله در نسل جوان و حتی نسل دومی ها که دختران صاحب مجلس ها می باشد، به وفور دیده می شود. به طور مثال اگر خانمی لباسی را به طور اتفاقی همانند با لباس خانم دیگری پوشیده باشد، از این اتفاق ابراز ناراحتی می کنند. سعی در منحصر به فرد بودن مدل و نوع پارچه و طرح و رنگ این مطلب را نشان می دهد که دیگر آن سادگی و هنجارهایی که در گذشته در نوع لباس در روضه بوده از بین رفته و خود این مجالس بستری را فراهم می کند که خانم ها برای نشان دادن مدهای جدید لباس و نوع آرایش صورت و مو طبق مدل هایی که در شبکه های ماهواره از آن تبلیغ می کنند و این مدل ها را مد روز نشان می دهند، استفاده کنند، در مشاهده هایی که صورت گرفت توجه شدید به لباس و مدل های آرایشی و استفاده ی بیش از حد زیور آلات و ست کردن آن با لباسی که می پوشند چندی سالی است که در بین خانم ها شدت زیادی پیدا کرده، و حتی چندین سال هم بعد از انقلاب حدود دهه ۱۳۶۰ این مطلب اصلا قابل توجه نبوده است.

- تغییر در هنجارهای خوراک و پذیرایی

- مصاحبه درباره هنجارهای خوراک و پذیرایی

• پذیرایی روضه های خونه شما چطوری بوده؟

○ "قلیان و سیگار و چایی، بعضی وقتا زمستون که می شد شلغم، شیر برنج، مربای هویج با دو تا جاری هام درست

می کردیم تو روضه هم می آوردیم، خیلی هم به همه خوش می گذشت و خوشحال می شدن." (مصاحبه با خانم الف)

• سیگار رو چطوری تعارف می کردین؟

○ "تو یه ظرفی مثل قندون توش چند تا سیگار با یه دونه کبریت میذاشتیم و جلوی مهمونا میگرفتیم، اون زمانی که انقلاب شد، آیت اللهی گفت سیگار و قلیان هارو جمع کنین. ما هم دیگه نه سیگار داشتیم نه قلیون، یادمه یکی از مهمونامون که خیلی طرفدار سیگار بود زمانی که انقلاب شد که ما دیگه سیگار و قلیون نمی آوردیم می گفت: زورتون فقط به سیگار و قلیون ما رسیده؟...." (مصاحبه با خانم الف)

• میوه اصلا تو روضه ها نبود؟

○ نه، میوه همه جایی نبود. (مصاحبه با خانم الف)

• پذیرایی روضه شما چی بود؟ حدودا چه زمانی میوه تو پذیرایی رسم شد؟

• قلیان و چای، چند سالی بعد انقلاب که وضعمون بهتر شد کم کم میوه رسم شد، اون اولاً هم فقط میوه ها فصلی

بود، مثلا تابستون فقط هندوانه و خربزه بود، همون یک نوع میوه هم بیشتر نداشتیم ولی الان همه و قته سال همه میوه ها هست. (مصاحبه با خانم ب)

- مشاهدات درباره هنجارهای خوراک و پذیرایی

✓ پذیرایی در روضه های امروزی در حالت عادی به این صورت می باشد که چای با حداقل سه نوع میوه.

متناسب با مناسبت های مختلف (اعیاد و شهادت و یا مراسم سالگرد) شیرینی ، خرما ، حلوا و همچنین گاهی اوقات سفره های نذری (آش، شله زرد، سالاد الویه، سالاد ماکارونی و...) می باشد.

ظروف مورد استفاده باید شکل هم باشند (مثلا استکان های چای خوری باید همه یک مدل باشند).

با توجه به مطالب بالا روضه ها از دهه ۶۰ (چند سال بعد از انقلاب) میوه در پذیرایی بوده و همچنین قلیان و سیگار از بعد انقلاب به طور کلی حذف شد. بعد از انقلاب با توجه که به قشر مذهبی می شد در آمد اقتصادی این خانواده های مذهبی به مرور زمان افزایش می یافت و شاید بتوان گفت همین امر باعث تغییر در نوع پذیرایی در روضه ها و به مرور زمان سفره های نذری با چند نوع غذا شده است.

نتیجه گیری

هیئت های سنتی به دلیل کارکردهای گوناگونی که دارند، در همه ی طول سال، به صورت ماهیانه یا دهه ای ، در منازل شخصی، برپا می شوند. یک مورد از این روضه های زنانه قدمتی بیش از نیم قرن دارند و تا حدود ۷۰ سال می رسد. با گذشت زمان دگرگونی هایی در این مراسم ها به وجود آمده است و تفاوت هایی نسبت به گذشته در نحوه برگزاری و پذیرایی و تغییر در اعتقادات صاحب مجلس و مهمانان و... پیدا کرده است که در ادامه توضیح داده می شود.

مراسم ها ساده و بدون هیچ چشم و هم چشمی برگزار می شد و صاحب مجلس اعتقاد داشتند که همین روضه ها موجب برکت در روزی شان می شود، پذیرایی تنها چای و قلیان بود و طوری نبود که حتما استکان ها یک مدل باشند. صاحب خانه تنها در فصل های خاص، عصرانه های ساده ای نظیر (شلغم، شیربرنج، مربای به و...) تهیه می کرد. تحت هیچ شرایطی این روضه ها قطع نمی شد. در سخنرانی ها بیش تر به بیان احکام و مسائل فقهی و اخلاقی مربوط به زنان پرداخته می شد و مناسکی مانند انواع نمازها، صلوات و مانند آن بیان می شد.

ساختار این مراسم ها در حال حاضر تفاوت هایی با گذشته پیدا کرده است، هرچند همانند هیئت های سنتی، لایه های ظاهری رویدادهای دینی و رویه های عاطفی آن ها و نیز شخصیت های مقدس را مورد توجه قرار می دهند، اما برخلاف هیئت های سنتی؛ شرکت کنندگان، بیشتر حجاب غیر سنتی و پوششی غیر از چادر دارند؛ افزون بر آن ظاهر آن ها در مجلس بسیار آراسته و هماهنگ با مد روز است. انگیزه ی مشارکت زنان در این هیئت ها با انگیزه ی زنان در هیئت های سنتی تا حدودی تفاوت دارد علاوه بر آن که در این مجالس رویه ی نمایشی و توجه به ابعاد زیبایی شناسانه ی مراسم بسیار شایان توجه است و تمایل زیادی به دید و بازدیدهای طولانی دارند به طوری که حدود سه یا چهار برابر زمانی که سخنرانی می شود، خانم ها با هم صحبت و گفت و گو می کنند.

منابع

- آرون ر، ۱۳۸۱. مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه شناسی، ترجمه باقر پرهام، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
آزاد ارمکی ت، ۱۳۸۴. تغییرات اجتماعی در ایران، چاپ اول، تهران: نشر اجتماع

اولین کنگره ملی تفکر و پژوهش

First National Congress of
Religious thought and Research

۲۷ مرداد ماه ۱۳۹۳

- ازکیا م، ۱۳۷۰. مقوله‌ای بر جامعه‌شناسی روستایی، تهران: اطلاعات.
- استنفورد م، ۱۳۸۲. درآمدی بر فلسفه تاریخ، ترجمه احمد گل محمدی، چاپ اوی، تهران: نشر نی
- اتسلندر پ، ۱۳۷۵. روش‌های تجربی تحقیق اجتماعی، ترجمه بیژن کاظم‌زاده، چاپ دوم: آستان قدس
- اسدی ع، مهرداد ه، ۱۳۵۶. نقش رسانه‌ها در پشتیبانی توسعه فرهنگی: پژوهشکده علوم ارتباطی و توسعه ایران.
- اسدی ع، ۱۳۷۱. اخبار عمومی و ارتباطات، چاپ اول، تهران: انتشارات سروش.
- پیپلر ج، بتب ج، بایلی ب، ۱۳۹۰. انسان شناسی فرهنگی: جستارهایی در قلمرو انسان شناسی فرهنگی، ترجمه نعمت الله فاضلی، چاپ اول، تهران: انتشارات آراسته.
- خاشعی ر، ۱۳۹۳. تحولات فرهنگی چگونه ایجاد می شوند. نشریه کار و کارگر، شماره ۱ و ۸
- دستوری م، ۱۳۸۹. بررسی دگرگونی هیئت های مذهبی زنانه.
- روشه گ، ۱۳۸۴، تغییرات اجتماعی. ترجمه منصور وثوقی، چاپ هفدهم، تهران: نشر نی.
- روح الامینی م، ۱۳۸۰. مبانی مردم شناسی، چاپ نهم: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- رنجبر م، ستوده ه، ۱۳۸۶. مردم شناسی با تکیه بر فرهنگ مردم ایران، چاپ چهارم، تهران: انتشارات ندای آریانا،
- شادی طلب ژ، ۱۳۸۲. "مشارکت اجتماعی زنان". پژوهش زنان، دوره ۱. سال ۳، شماره ۷، ۱۷۶ - ۱۴۱.
- غفاری غ، ابراهیمی لویه ع، (۱۳۸۸)، جامعه شناسی تغییرات اجتماعی، چاپ پنجم، تهران: نشر آگرا
- فکوهی ن، ۱۳۸۵. پاره های انسان شناسی، مجموعه مقاله های کوتاه، نقدها و گفتگوهای انسان شناختی، تهران: نشر نی.
- فکوهی ن، ۱۳۸۵. انسان شناسی شهری، چاپ سوم، تهران: نشر نی.
- کوزر ل، ۱۳۷۰. زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، چاپ سوم، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- کازینو ژ، ۱۳۶۴. قدرت تلویزیون، ترجمه علی اسدی، تهران: امیرکبیر.
- گلشن فومنی م، ۱۳۷۶. پویایی گروه و سنجش آن. نشر شیفته
- نوذری ح، ۱۳۸۲. سیاست اجتماعی و تغییرات اجتماعی در ایران. مجله علوم اجتماعی، رفاه اجتماعی، شماره ۱۱.
- یوسفیان ج، ۱۳۶۸. نگاهی به مفهوم فرهنگ، مجله رشد آموزش علوم اجتماعی، سال اول، شماره ۲.